2007 жыл, 16-чы АВГУСТ, ОРТА КЮН. № 158 (17809)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

ПРЕЗИДЕНТНИ ФОНДУ

Арсен Каноков кесини ахчасындан болушлукъ этеди

Къабарты-Малкъар Республиканы Президенти Арсен Каноков кесини энчи фондундан республиканы адамларына болушлукъ этиную бардырады. Болушлукъ социальный жаны бла онглары осал болгъанлагъа неда жашауда къыйынлыкъгъа тюбегенлеге этиледи.

Терк эм Лескен районлада жашагъан, кёп сабийли аналадан экеуленнге жашау журт мажарыргъа жюз мингишер сом берилгенди. Аладан бири бир тар отоучъкъда тёрт сабийли бла жашагъанлы жылдан артыкъ болады. Энди Аргуданда юй сатып алыргъа аны къолундан келликди. Экинчиси юч сабийли бла кесини юйюне кёчерикди, ары дери уа Красноармейское элде фатар тутуп тургъанды.

Андан сора да, он адам онбеш мингден 50 минг сомгъа дери тюрлю-тюрлю кереклерине ахча алгъандыла. Сёз ючюн, Булунгуда Къаракъызланы Сафият юйюне ремонт этерге онг табарыкъды. Шалушкадан Марита Жамбековагъа жетижыллыкъ жашчыгъы Аланнга бакъдырыргъа къыркъ минг сом бёлюнгенди.

- Мен КъМР-ни Президентине жюрек ыразылыгъымы айтыргъа сюеме, - дегенди Марита Жамбекова. – Биз Аланны Москвагъа юч кере элтгенбиз. Ахча кёп керек болгъанын хар ким да биледи, ёнкюч ахча алыргъа тюшгенди. Энди, Арсен Баширович сау болсун, ол жаны бла жарсыуубуз жокъду.

Ахча, жаланда ырысхы болушлукъча угъай, спортну, искусствону айнытыугъа болушлукъча да бёлюнеди. Нальчикчи Карина Мезова Тянь-Шань таулагъа чыгъарыкъды, прохладначы Юрий Утов а Прохладный шахарда музыка студия ачарыкъды.

Къабарты-Малкъарда жашагъанладан ючеулен бу кюнледе компьютер къоллу болгъандыла: Къабарты-Малкъар къырал университетни микроэлектроника факультетини студенти Къашхаталанд Улбашланы Аслан, Бахсан шахардан школчу Азамат Иванов эм Нальчикде жашагъан Софият Виндижева. КъМР-ни Президентини саугъасы аны къулакъларыны иги эшитмеген жашы Рустамгъа бакъдырыргъа бериледи.

КъМР-ни Президенти хар ай сайын кесини энчи фондундан миллион сом чакълы бёледи. Ахча керти да къолайысы юйюрлеге бериледи.

МЕЧИЛАНЫ Асхат.
КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну пресс-службасы.

ЖАРАШДЫРЫУЧУ ПРЕДПРИЯТИЯЛАДА

Къабарты-Малкъарны Президенти Арсен Каноков, озгъан айны ахыр аласында Прохладный шахарны инфраструктурасы бла шагъырейлене айланнганында, ётмек этген заводха да къайтхан эди. Цехледе бола, алада адамланы иш кёллююклерине, технология процесслени кьаты сакьлагъанлаына, тёгеректе тазалыкъгъа эс бургъанды. Адамла бла сёлешеннинде, аланы тамблагъы кюннге ышанылыкъ бла къарагъанлаына да, республиканы башчысы предприятияда чыгъарылгъан продукциягъа бийик багъа бергенди.

«Прохладнаны ётмек заводу» ачыкъ акционер обществону оноучулары бла специалистлери Арсен Баширович цехледе айландыра, алада хазыланнган ашазыкъ продуктланы ассортиментлери бла шагъырейлендиргендиле, ишни андан да иги бардырыргъа чырмаулукъ салгъан проблемаланы юсларинден да айтхандыла. Заводдан кете туруп, Президент коллективни ишине ыразылыгъын билдиргенди, махтаулу урунгнаны ючюн ыспас да этгенди эм былай къошханды: «Сиз дунияда бек намыслы ишледен бирин толтурасыз-ётмек биширесиз. Мындан арысында да ол ишигизде жетишимли болгъанлай туругъуз».

Тамблагъа ышаныулукъ бла къарай

Аны бла бирге А.Б. Каноков коллективни жарсуларын кетерир ючюн тийишли мадарла этилликлерине ышандыргъанды. Ол санда прохладныйчиле кеслери чыгъаргъан изделиланы республиканы ара шахары Нальчикде сатарча фирменный тюкенле ачаргъа себеплик этерге да.

Башда айтылгъан ачыкъ акционер общество республикада кесича предприятияланы арасында бек эрттегилиледен бириди. Аны кесине да производствону уста кьурай, ышаныулукъгъа кертичи болуп, кючюн-къарыуун аямагъан Анатолий Татариновну башчылыкъ этгенли иги кесек заман болады.

-Ётмек жашауну тутуругъу болгъан затланы арасында баш жерледен бирин тутхаными, баям, ангыламагъан болмаз,-дейди заводну генеральный директору. –Жауугъа, балгъа батып турсанг да, ётмексиз болаллыкъ тюйюлсе. Мен жашаууму ётмек бишириу бла байламлы этген кьадарыма ыразыма. Ыразы болуп кьалмай, ишим бла ёхтемленген окьына этеме.

Предприятияны коллективи асламысында тиширыуладан къуралгъанды. Ала ишлерине битеу жюреклери бла берилген, коллективни намысын бийикде тутар ючюн, кьолларындан келгенни аямагъан адамладыла. Предприятияны башчысы аланы араларында ишчиле Анна Чепурнованы, Галина Логозаны, Светлана Котованы, Инга Киреевананы, лабораториялы таматасы Валентина Чепурковану, инженер-технолог Лариса Луценкону атларын ётхемлик бла айтадыла. Качестволу продукция чыгъарыла, ай, квартал сайын прогноз кёрюмдюле жетишимли толтурула эселе, анда аланы кьыйынлары уллуду.

Акционер общество ётмекни -15, булкаланы -20, конфет-кьалачланы 40 тюрлюлерин чыгъарады. Алыучулагъа жаланда качестволу продукция жиберирге-коллектив аллай чакъыры бла ишлейди. Производствода жаланда сертификацияланнган технологияла хайырланыладыла. Специалистле, ишчиле бла оноучуле аттестациядан ётедиле.

Коллегия

Жылны итоглары кёп затны ачыкълайдыла

Тюрлениуле баямдыла

Къабарты-Малкъарда бусагьатда билим бериую 419 учреждениясы ишлейди, аладан 87-си «башланнган школ-сабий сад» маталлы бирикдирилген учреждениялады, бешиси школгъа дери билим бериую энчи коррекциялы учреждениялярыдыла, 229-су толу (орта) окъуу юйледи, 62-си къошакъ билим бериую, 12-си башланнган профессионал билим бериую учреждениялярыдыла.

Республикада билим бериую 12 учреждениясы хайырланылыргъа бериллики, ол а, башха региона бла тенглешдиргенде, аман тюйюлдю. Билим бериу эм илму министерствону 14-чю августда Терек шахарда бардырылгъан коллегиясыны жыйылыуунда министр С. Шхагапсоев ол тарихлени келтиргенди.

Анда 2007 окъуу жылны кёргюзтюлген кезиуюню итоглары чыгъарылгъандыла. 13629 окъуучу тогъуз-унчу классланы бошагъанларыны юсюнден аттестатла алгъандыла, 1176-сы айырмалы бошагъандыла. Аны бла бирге онбир классны бошагъанладан 10087 адамгъа орта (толу) билим алгъаллары юсюнден аттестатла берилгендиле, аладан 392-си майдалла бла саугъаланнгандыла.

Министерство билим бериую системасыны информатизациясын айнытыугъа, информация-технология мурдорун ёсдюрюуге, информация технологияланы сферасында билим бериуде ишлеген-ленни усталыкъларын кёпюрюуге аслам эс бурады. КъМР-ни Билим бериу эм илму министерствосуну порталы, жетишимли ишлеп башлагъанды.

«Билим бериу» деген миллет прое ктни жашауда бардырыугъа баш магъана бериледи, министерствону ишини программаларында ол пункт кесини жерин тапханлай турады. Билим бериую учреждениялярыны республикалы эм битеуроссей даражада конкурслагъа бла олимпиадалагъа къатышыуларыны практикасы кенг халда хайырланылады: 25 школ бириншер миллион сом алгъанды, 86 педагог 100 мингишер сом бла саугъаланырыкъды.

Къайсы ведомствода да бир тюрлю чырмаула неда мычымай терк, бирде уа кезиуден-кезиуге тамамлауну излеген проблемала чыгъадыла. Министерство да ол затладан къуру тюйюлдю. Не зат жарсытады аны бюгюнлюкде? Эштада, ол бек алгъа школ дисциплиналаны окъутуугъа эмда окъуучуланы билимлерини качествосуна, окъуу программаланы, артыгъыракъда аланы практикалы кесегин толтурууну жалчытыугъа контроль этиу тийишли даражада болмагъаны бла бла ханламлыды.

Педагог кадрланы усталыкъларын ёсдюрюную бла билимлерин кётюрюную системасы шёндюгю заманны изламлерине келишмейди. Тохтаусуз билим бериуню битеу бёлюмлерини бир бирлери бла хайырлы ишлеулери жалчытылынмайды.

Школ кабинетлени окъуулаборатория оборудование, къоранч этиллик материалла бла жалчытыу жаны бла ишни эмда билим бериую объектлерини от тюшюу жаны бла къоркъуусузлукъларын, аланы сакьлауну жалчытыуну комплекс мадарларын жашауда бардырыуну ийнанмагъа керек болуп турады.

Ахыры 2-чи бетде.

Жангы дизайн бла этилген 165 узун шинтикле орнатылгъандыла орамлагъа, арбазлагъа да. Алада шахарчыла сюйюп солуйдула.

Алайды да, Нальчик айбатланады, жангыртылады. Башенный эм кётюрюучю кранланы жер-жерледе ишлегенлери уа байрамгъа хазырланыу графикге кёре бардырылгъанына шагъатдыла. Жууукъ заманда шахарчыла Москва атлы бульварда солургъа амал да табарыкъдыла. Анга керекли затла бла жалчытылына турады ол да.

Шахарда кёп тюрлю иллюминация уа Бродвейникине оздурмаз дейбиз. Нальчикде кечеле, жырда айтылгъаныча, «кюндюзча, жарыкъ» боллукъдула.

АЙЛАНЫ Сафият.

ИГИ ХАПАР

Амбулатория автомашина алады

Озгъан жыл декабрь айда КъМР-ни Президенти Арсен Каноков, Черек районнга бара, Герпегеж элге кьайтхан эди. Ол анда амбулаторияда болум бла шагъыйеленнгенден сора, кёпден бери, транспорту болмай, къыйналып тургъанын билип, анга автомашина берирге айтханды.

Кертиси бла да, 260 юйюр болгъан, 1150 адам жашагъан элни саусузларына жаяу айланып къарагъан, бакъгъан тынч тюйюл эди. Амбулаторияны фельдшери Кючмезланы Лейла айтханнга кёре, кюн сайын элни тикли, тёшлю, чунгурлу орамлары бла жол къыдыргъан къыйынды. Андан сора да, ауур саусузланы район больницагъа элтир ючюн, транспорт керек болады. Айхай да, район больницаны жанындан болушлукъ хар заманда табылгъанды. Алай, андан келип, саусузну ары жетдирир ючюн, заман кёп къорайды.

Энди эллилени ол жарсуулары кетерилликди. Президент айтхан сёзюне табылгъанды, жангил автомашина алыргъа ахча район администрациясы счётуна ётдюрюлгенди. Ол а герпегежчилени бек къуурадыргъанды.

ХОЗАДАНЫ Фатима.

ОГЪУРЛУ ИШ

Огъары малкъарлыла булунгучулагъа билек болгъандыла

Тауларыбызда жайда, къышда да табийгъат къыйынлыкъла терк-терк боладыла, эллерибизге уллу хата этеди. Белгилисича, августну ал кюнлеринде аллай къыйынлыкъ Булунгуъа да келгенди. Сакъжауунла жаууп, Чегем черек къутуруп, элни башындан ырхы келгенди, кёп журтланы бузгъанды, бахчаларгъа, жоллагъа халеклик салгъанды, автомашиналаны басханды.

Кьоншу элге аллай табийгъат къыйынлыкъ жетгенин эшитгенлей, Огъары Малкъарны администрациясыны башчысы Байсыланы Харун, Булунгугъа барып, халны кеси кёзю бла кёргенди, элге тюшген къыйынлыкъгъа инжилгенди. Адам кюч бла болушур мураты бар эди да, ырхыны тазаларгъа техника кереклисин кёргенди.

Элине кьайтып, ишни болушун ангылатханды. Аны башламчылыгъы бла огъары малкъарлыла булунгучулагъа болушлукъгъа ахча жыйыугъа киришгендиле. Эл Советни депуталтары да бу жумушну дурус кёргенди. Кеслери да къатышып, юй сайын айланып, 47 минг сом жыйгъандыла. Байсыланы Харунну башчылыгъында элни ветеран советини председатели Къазакъланы Борис, намыслы къартла Мисирланы Хусей, Лелюкаланы Мурадин жыйылгъан ахчаны элтип Булунгуъа баргъандыла. Элге тюшген къыйынлыкъгъа жарсыгъанларын айтхандыла.

Булунгу элни администрациясыны башчысы Къуйлаланы Ибрагим, быллай къайгъырыулукъ, болушлукъ этгенлери ючюн, Огъары Малкъарны жамааты [illegible] ыспас этгенди.

БИЗНИ КОРР.

Конференция

Экологияны проблемаларын биригип тинтирге

Бу кюнледе Нальчикде РАН-ны Къабарты-Малкъарда Илму арасыны тау жерле жаны бла экология институту мекямында халкъла аралы илму конференция ишин башлагъанды. Анга къыралыбызны кёп илму-излем институтларыны илму къуллукъчулары кеслерини докладлары, стендлери бла да къатышхандыла.

Конференция башда айтылгъан институту бла Москвада экологияны эм эволюцияны проблемаларыны А.Н. Северцов атлы институту башламчылыкъларыны бла бардырылады. Ол кеси да белгили биолог, профессор А. К.Темботовну 75 - жыллыгъына аталгъанды. Анда «Млекопитающие горных территорий», «Горные экосистемы и их компоненты» деген темалагъа къаралады.

РАН-ны Къабарты-Малкъарда Илму арасыны председатели Пётр Иванов конференциягъа къатышхаланы аны ачылыуу бла алгъышлагъанды. Аны Къабарты-Малкъарда, бютюнда бу институтда бардырылгъаныны энчи магъанасы болгъанын белгилегенди. Андан сора да, Пётр Мацевич институт ачылгъанлы алай кёп болмай эсе да, ол жыланжылгъа ёсе баргъанын айтханды. Быллай илму конференцияны уа бизни республикабызда бардырылгъаны флора, фауна жаны бла илмуланы ёсюуюне да себеплик этерикди дегенди.

Ахыры 2-чи бетде.

450-жыллыкъ

Ма алай кёрюрге сюеди кеслерини шахарларын нальчикчиле. Алайсыз нек кюреширик эдиле ол байрамгъа жууаплыла быллай бир: дизайнер кёзден къарап, кёп жерлени жангыртып. Нальчик шахарны администрациясыны культура бёлюмюню таматасыны къуллугъун толтургъан Марина Товкуева айтханнга кёре, 450-жыллыкъ байрамны жарыкъ, эсде къалырча этерикдиле, кесине да кёп адам къатышырыкъды.

Аны жаш тёлю ачарыкъды. Окъуу юйлени студентлери, школчула, жаш тёлю биригиулени, творчестволу коллективлени келечилери, аскерчиле, спортсменле орам бла ётерикдиле. Ол колонна, кёп саны болуп къалмай, «Жаш тёлю-тууган республикабызгъа, жаш тёлю – КъМР-ни тамблагъы кюню» деген идеяны жетдирликди байрамгъа къарагъанлагъа. Байракъла, транспарантла, жарыкъ хал - была бары да сценарийни магъанасын кётюрлюкдюле.

Шахарны культура эм солуу паркы да байрамдан кенгде къаллыкъ тюйюлдю. Анда жаш художниклени кёрмючлери ачыллыкъды. Дагъыда, сабийле къатышып, «Кюнлю шахар, насыллы шахар» деген концерт да боллукъду анда. Нальчикни художестволу сабий школу, Искусстволаны 1-чи номерли сабий школу, Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъ арасыны сохталары да анга кеслерини юлюшлерин къошарыкъдыла.

«Элия» бла «Дети гор» деген сабий тепсеу ансамбльле да Абхазия майданда боллукъ фольклор сюитагъа къатышырыкъдыла.

Суратлау искусстволаны музейинде уа «Мени Нальчик шахарым» деген эришиу-кёрмючню итогларын белгилерикдиле. Анда живописьде, графикада, декоратив-прикладной искусствода ишлегенлени суратлары, къолдан этген затлары кёргюзтюлюкдю.

Гюлсюз байрам байрамыды? Гюлленни патчахы розагъа да уллу эс бурулгъанды. Он мингден артыгъы салынгнанды аны. Орамлада, кёп этажлы юйлени арбазларында саугъаланырыкъды.

Къайсы ведомствода да бир тюрлю чырмаула неда мычымай терк, бирде уа кезиуден-кезиуге тамамлауну излеген проблемала чыгъадыла. Министерство да ол затладан къуру тюйюлдю. Не зат жарсытады аны бюгюнлюкде? Эштада, ол бек алгъа школ дисциплиналаны окъутуугъа эмда окъуучуланы билимлерини качествосуна, окъуу программаланы, артыгъыракъда аланы практикалы кесегин толтурууну жалчытыугъа контроль этиу тийишли даражада болмагъаны бла бла ханламлыды.

Педагог кадрланы усталыкъларын ёсдюрюную бла билимлерин кётюрюную системасы шёндюгю заманны изламлерине келишмейди. Тохтаусуз билим бериуню битеу бёлюмлерини бир бирлери бла хайырлы ишлеулери жалчытылынмайды.

Школ кабинетлени окъуулаборатория оборудование, къоранч этиллик материалла бла жалчытыу жаны бла ишни эмда билим бериую объектлерини от тюшюу жаны бла къоркъуусузлукъларын, аланы сакьлауну жалчытыуну комплекс мадарларын жашауда бардырыуну ийнанмагъа керек болуп турады.

Ахыры 2-чи бетде.

Нальчик жангыртылады

Ташыуул

Жашла чалгъы чаладыла...

Бу кезиуде бичен чалгъанланы, дырын жыйгъанланы юслериндене жазмасакъ, къаллай таулу газет боллукъбуз деген тырманчыкъны таматадан эшитип, энди ол ишни къайсы элибизде тынгылы эте болурла деп тургъанлай, поэт Бегийланы Абдуллахха тюбеп къалдым. Ол чалгъы чалыргъа изеуге баргъанын айтды. Бу жумушну къыйынлыгъын бла тынчлыгъын «гылмайны» бир силдемей къайдан билликсе. Ол себепден эл мюлк академияны преподаватели Анахаланы Кошкинбайдан, Бийик тау геофизика институтну экология тинтиуде бёлюмюню алимлери Къасполат Гегиевдан, Акъшаякъланы Зауурдан, ол институтну экономика бёлюмюню таматасы Атакуланы Жагъафардан, огъарыда сагъынылгъан Бегий улудан къуралгъан жыйынгна кьошулдум. Бизни барыр жерибиз - Къашхатауну бла Герпегежни арасында Сынла деген жерди.

Былайда озгъан ёмюрню 30-чу жылларында элледе колхозла къураргъа шахарладан баргъан ишчиле эсге тюшдюле. Тейри, шёндю да ол кюннге келип турабыз. Ара эл мюлкле жокъну орнундадыла, элле тийресинде бичен этерге сюйгенлени саны азая барады. Энди кёпле, кеслерин къыйынамай, ёзен районладан салам тюкле алып къоядыла.

Жарсыугъа, халкъ кесин къыйнамай жашау этергеюйрене барады. Кёп жерле чалынмай къаладыла. Алай эсе уа, шёндю шахарда жашагъан чалгъычылагъа эллеринде бичен этерча ючюнле чыгъарсала, тюз болур эди. Чалынмай къалгъан жерле жыл сайын бузула баргъанларын айтыр кереги болмаз. Алай, кесим тилеп айланнганда да, бир гектар чаллыкъны ёз элимде бермедиле. Аны ючюн ёпкелемейме, алай чаллыкъланы чырпы басып баргъанына уа жарсыйма, жашагъан шахарда этгенликге...

Изеуге Кошкинбайны къарындашы Альбийге барабыз. Бу иссиде салкъынлыгъа ычхынганыбыз уллу къууанчыбызды. Бир-экю дуру чыкъгъандан сора, эс табып, барыбыз да бу ишге танысыкъ болуп тургъаныбызны ангыладыкъ. Чала билмей, дуруну бузгъан жокъду. Жаун жауа тургъанда да киши тохтамайды. Анда-мында чалгъаныны артха буруш этип, бир сейир мейме, алай чаллыкъланы чырпы басып баргъанына уа жарсыйма, жашагъан шахарда этгенликге...

Ахыры 2-чи бетде.

Мамайланы Алий хыршы эте тургъанлай.

Акъшаякъланы Зауур, Анахаланы Альбий, Бегийланы Абдуллах тынгылы дурула саладыла.

ПРЕЗИДЕНТГЕ ПИСЬМО

Макны тутаргъа, сатаргъа эркинлик бармыды?

Кондитерле хайырланыучу макдан наркотик жарашдырылғъаны белгилиди. КъМР-ни Парламенти ол макны республикагъа келтирирге, сатарғъа эм тутарғъа жарамағъанына юсюнден закон чығъаралыкъмыды? Аллаһ этерге онг бар эсе, аллай закон нек жокъду? Ол къабыл этилсе уа, макны кеслеринде тутханланы, сатханланы эм тышындан келтиргенлени къаллай жууапха тартырғъа боллукъду?

Батыр.

Нальчик шахар.

КъМР-ни Президентини бла Правительствосуну КъМР-ни Парламентинде эм сюд органларында келечиси **З.К. Кашироков** жууап береди:

-Наркотиклери болғъан затланы, психотропный веществоланы айландырыу сферада эм гражданланы саулукъларын сакълар, къырал эм жамаўат къорқъуусузлукъну жалчытыр мурат бла, ол затланы эркинлик болмай сатханлағъа къажау кюреш жаны бла политиканы праволу мурдорлары федеральный законодательство бла къабыл этилгендине. Продукциялары эм производстводан къалғъан-къулғъанлары эркин сатылырғъа жарамағъан затланы тизмелери РФ-ни Президентини 1992 жылда 22-чи февральдан 79-чу номерли Указы бла къабыл этилгенди. «Наркотиклери болғъан затланы эм психотропный веществоланы юсюнинден» Федеральный закон наркотиклери болғъан затланы эм психотропный веществоланы айландырыу бла байламлы баш магъаналары ишлеге къырал монополиясы тохташдырғъанды. РФ-ни Правительствосуну башда айтылғъан Федеральный законнға тийишлиликде жарашдырылғъан 1998 жылда 30-чу июньдан 681-чи номерли бегими бла Россей Федерацияда къаты контрольда турурғъа тийишли наркотиклери болғъан затланы эм психотропный веществоланы толу тизмелери къабыл этилгенди. Айтылғъан нормативный актланы биринде окъуна айтылмайды макны урлуғъу граждан правону объектиди, аны сатарғъа эм хайырланырғъа жарамайды деп.

Кертиди, мындан алғъада «Кондитер макны урлуғъун КъМР-ни территориясына келтирирге эм сатарғъа болжаллы халда эркинлик болмағъанына юсюнден» КъМР-ни Парламентини бегимине тийишлиликде республикағъа кондитер макны келтирирге эркинлик болмай турғъанды. Аны бла бирге уа, КъМР-ни ол ишге прокуратурасыны къажаулугъу эсге алынып, КъМР-ни Баш сюдю 2005 жылда 18-чи майдан онууна тийишлиликде, КъМР-ни Парламентини башда айтылғъан бегими федеральный законодательствоғъа келишмегенге саналғъанды.

Алайды да, бу башда айтылғъан затладан хыйсап эте, кондитер макны урлуғъун айландырығъа чек салғъан федеральный законодательство болмағъанын да черте, былай айтырғъа керекбиз: кондитер макны урлуғъун республикағъа келтирирге, сатарғъа эм тутарғъа эркинлик бермеген республикалы законну жарашдырыу федеральный законодательствоғъа тюз келишмейди.

Жылны итоглары кёп затны ачыкълайдыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетди.

Ахшы атламла

Министерство Терк районну билим бериуде муниципальный системасын комплекс халда тинтиню бардырғъанды. Анда билим бериуню 31 учреждениясы ишлейди, ол санда битеулю билим берген 19 орта школ, юч башланнган школ-сабий сад, эки прогимназия, кьошакъ билим бериуню алты учреждениясы бардыла. Алада саулайда 9276 сабий билим алады, ала бла окъутуу-юйретиу иш бардыылады. Аладан жаланда беш проценти, башхача айтханда, 372 окъуучу экинчи сменнге жюрюйдю, 186 окъуучуну уа окъуғъан жерлерине улоу бла келтиреди.

«Школ автобус» деген программаны жашауда бардырыуда Тёбен Хамидие, Терекское, Красноармейское, Огъары Акъбаш эллени школлары автобусла алғъанды. Ырысхы-техника мурдорну кючлендирирге, районну администрациясыны башчысыны резерв фондундан 1142, 9 минг сомғъа ырысхы бёлюнгенди.

Сабийлеге аш-азыкъ ашатыу къуралғъанды, школланы къорқъусузлукъларын жалчытыр муратда «Заслон» деген къоруулау предприятие къуралғъанды. Билим бериуню учреждениялярын кадрла бла жалчытыр ючюн, кёп зат этиледи. Коллегияда белгиленнгенича, ол затланы барысы да билим бериуню системасына район администрация тынғылы эс бурғъаныны, энчи айтханда уа, аны башчысы М. Панагович хайырындан болғъанлары айтылғъанды.

Кемчиликлени да унутмағъандыла

Терк районну билим бериу системасында ол жаны бла эс бурурғъа керекли жартылыкъла, кемчиликле да бардыла. Ол жаны бла окъуу эм лаборатория оборудованияны, школ мебельни жетишмегенин, 12 школда от тюшюню билдирлик сигнализацияла болмағъанлары, бирикдирилген учреждениялана аш-азыкъ блокларын керекли оборудование бла жалчытыу шёндюгю изламлеге келишмегенлерин айтырғъа боллукъду. Кадрла жаны бла политикада да кемчиликле бардыла. Аланы юслериндген министрни заместители Б. Абазовну билдириюнде тынғылы айтылғъанды.

Черек эм Прохладна районларны билим берген управлениялярыны башчылары Батчаланы Анатолий бла Л. Клешня кеслерини сёлешуилеринде ахшы тюрленилени бла тамамланырғъа керекли проблеманы юслериндген кёп шартла келтиргендиле.

Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны ректору Б. Жеругову сёлешиуинде хайырлы критика бла бирге кёп ахшы предложениялa да айтылғъанды.

МУСТАФАЛАНЫ Света.

Экологияны проблемаларын биригип тинтирге

Ахыры. Аллы 1-чи бетди.

Ызы бла экологияны эм эволюцияны проблемаларыны А.Н. Северцов атлы институтуну келечиси Вячеслав Рожнов сёлешгенди. Ол да илму конференцияғъа къатышханланы ачыкъыу бла алғъышлағъанды. Бу иш кеси да ахшы тёреге айланнганын белгилегенди. Нек дегенде биринчи экология конференция мындан эки жыл алғъа Нальчикде бардырылғъанды. Анда этилген оноуғъа кёре, ол хар заманда да энди бизни республикабызда ётерикди. Табийғъат болумла ол жаны бла мында къайсы жерден да ири келишгенлерин да чертгенди докладчы.

Рожнов белгилегенне кёре, бу жол конференцияны тематикасы да кенгергенди. Мында, экологияны вопрослары бла чекленип қалмай, бу жол флора бла фауланы проблемаларына да къараллыкъды. Вячеслав Владимирович, ол институтну директору Павлов Дмитрий Сергеевични атындан да жыйылғъанланы алғъышлап, бу конференцияны хазырлағъанлағъа ыспас этгенди.

Алим секретарь Екатерина Кононенко белгили алим Темботовну илму жолуну юсюнден билдириу этгенди. Жыйылғъанла аны докладына сюйюп тынғылағъанлыкъ. Нек дегенде Аланби Казиевич кесини илму ишлеринде ачыкълағъан темаларына, жаланда теория жаны бла къарап къоймай, практикада да тинтгенди.

Бюгюнлюкде аны ишин андан ары бардырғъанла кёндюле. Тау жерле жаны бла экология институту директору Фатима Темботова да ол затха улу кёллю болмағъанын билдиргенди. Быллай халкъла аралы илму конференцияла бу институтда бардырылғъанлары аны даражасын кётюргенин да белгилегенди. Андан сора да, къыралыбызны алимлери экологияны проблемаларын биригип тинтсене, бир бирлерине кеслерини сынауларын юйретселе, ишлерге тынч боллуғъуну юсюнден да айтханды.

Конференция кесини ишин бир ненча кюнню ичинде барды лыкъды. Анда этиллик докладла илму жыйымдыкъла болуп басмаланнғъандыла. Аны себепли аланы авторлары китапланы къолларына алыр онг тапхандыла .

Конференцияғъа кесини доклады бла Таулада эм тау эстеле-ге терек баччаччылыкъ жаны бла Север-Кавказ илму-излем институтну тамата илму къулпуччусу, эл-мюлк илмуланы кандидаты Ахматланы Пашаны къызы Зулейха да къатышханды. Аны оюмуна кёре, быллай конференцияла бу институтда бардырылғъаны аны ургъай, саулай республикағъа да намысы ишди. Алимле этген ишни халкъ да кёрюрге, билирге да керекди, дегенди ол.

Зулейха Пашаевна, бирсиле да, бери, докладладан сора да, стендле, ишлерини юсюнден тынғылы плакатла да жарашдырып келтиргендиле. Бу кюнледе институтха келгенле ол затланы барысын да кеслери кёрюрге боллукъдула.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Концерт

Россей эстраданы бек жарыкъ жулдузларындан бири Валерий Леонтьев геуюрге кюн Нальчикде концерт кёрпюзтгенди. Аны чығъармачылығын сюйгенлени билетлени бағъалары окъуна къоркъутмағъандыла: ала бир мингден эки минг сомғъа дери жете эдиле. Зал а топпа-толу эди. Ары келгенлени асламысы абдан тиширыулу эдиле. Жырны байрамына ала, омакъла болуп, ариу пол къысымла бла сакълай эдиле.

Зал топпа - толу эди

-Шукур, биз энтта да тюбешдик,-деген сёзле бла башлағъанды Валерий Леонтьев концертин.- Бир ненча жылны бери келир онг болмай турғъанды. Бюгюн а мен, битеу ол жылла ючюн жырлап, сизни кёлюгюзню алырғъа сёз береме. Эки жыр айтсам жетеримкиди?-деп, жырчы залда олтурғъанла бла лакъырда халда оюнуп башлағъанды. Адамла да аны ангылап: «Азды! Азды!» - деп къычыра эдиле. Алай артистни ненча жыр айтыр онгу болғъаныны юсюнден а бираз кечирек...

Концертни видеоғъа бла суратха алырғъа жарамай эди. Аны юсюнден алғъадан эсгертилгенди. Алай ол жоруқъуна сыйынғъанны тапхан а къыйын болғъанды. Тюз артист сахнағъа чықъғъанла, тиширыулу, бирден фотоаппаратларын чығъарыпла, суратха алып тебиреген эдиле.

Фонограммасы жырлағъан артист биргесине «Опасные связи» деген шоу-балетни да келтиргенди эди. Ала, ары келгенни кёлерин кётюрюп, заманлары зауукълу ётерча эттен эдиле. Къызыу къарслана бла «Америм!» деген сёзлени уа сау концертни узунуна эшите эдиг. Валерий Леонтьев «Августин», «Королева Шантеклера», «Маргарита», «Ягодка моя», «Сокровища Чёрного моря» дегенча белгили жырлары бла бирге жангъыларын да айтханды.

Артистни сахнадан залғъа тюшюую уа бютюн бек къууандырғъан эди. Кесини 58 жылына да къарамай, жырчы, хар заманда-ча, субай эм тизгинли эди. Ол ингирде Валерий Яковлевич юч костюм алышындырғъанды. Аланы хар биринде да ол жангы сыфат къурай эди.

- Сау болуғъуз сюймеклигизге ючюн! - деп билдиргенди жырчы анга ариу гюллени саугъағъа бергенлеге ыразылығъын. Аны битеу жырларын саз биргесине айта эди. Алай, концерт бошалырғъа жети минут къалғъанлай, ток ёчюлюп, тёгеречни къарангылыкъ басады. Ол заманда артист ары келгенлени тынчайтырғъа кюреше:

- Келигиз, къауғъасыз сакълайыкъ! - деп, кулиса артына кетеди.

Алай, бир кесекден сахнағъа концертни къурағъанла чығъып, станцияда ремонт ишлеге къаллай бир заман кетергини айтхан къыйындыны, тынч чачылырғъа керекди дегенлеринде, сюйген артистлеринe гюллерин берирге жетишмегенле бек жарсығъан эдиле. Адамла уа: «Валера! Валера!» деп сахнағъа жырчыны чакъыра эдиле. Бир-эки минутдан а ол, аланы алларына чығъып: «Кечгинлик, станция токну ёчюлтгени ючюн!» - деп, концертни ахырында, халкъ бла бирге «Исчезли солнечные дни» деген жырын айтып, саламлашханды.

Артист, ингирни аллында билдиргенича, ненча жыр айталғъан эсе да, анчасын айтханды.

ЗАЛИМЛАНЫ Залина.

Суратны **ТОЛГЪУРЛАНЫ Камал** алғъанды.

Адам эм аны иши

КъМР-ны сыйлы врачы, Республикалы клиника больницаны реанимация бёлюмюню таматасы Геграланы Лилия Оюсовна кесини сюйген ишине, усталығына битеу Россейге белгили, Санкт-Петербургда анча-мынча къаллағъан школну таматасы, профессор, медицина илмуланы доктору Анатолий Николаевич Кондратьевни къолунда юйренгенди. Аллаһ дарожасы бола турғъанлай да, кесин кётюмреген тынч одамды. «Мени башхаладан не энчилигим барды? Мен да, кёплеча, кесини ишин эте билген врачма», - дейди кёлю бла Лилия.

Ийнаныулукъ

АЛАЙ жыйырма жылны ичинде бу бёлюмде ишлеп келгенин эсге алсакъ, аны бош врач болмағъанын да ангылайбыз. Айхай да, анда бош медикле ишлеяллыкъ тюйюлдюле. Къайсы бағъыу учреждениясы да реанимациясы бек ауур бёлюмюне саналады. Бютюнда кёп профельли республикалы больницада уа хирургия, нейрохирургия, урология, ревматология, офтальмология бёлюмлени саусуздары да бери тюшедиле. Дағъыда бери санлары сынғъанла, кюйгенле, операция этиллик жюрек аурулула да салынғъанла. Башхача айтханда, ары ёлюмню бла жашауну арасындағъы саусузла тюшедиле. Аны бла мен сизни шағъырей этерик врач а, сайлағъан усталығъы не къыйын болса да, бир кюн да сокъуранмағъанды

Доктор болурғъа ол сабийлигиндан да таукелленген эди. Атасы кёп аурағъанды, анга бағъарғъа уа элден фельдшер келип болғъанды. Ишчи юйюрде ёсген къызчыкъ-ла ол, бир бек ариу тиширыуча, кёрюнгенди. Акъ халатын кийип, медицина керекленген къолуна алса уа, жомакъда айтылғъан сейирлик уста адамғъа ушата эди. Къызчыкъ да ёсюп, анга ушарғъа сюйгенди.

Туғъан эли Яникойда орта школну бошап, КъМКъУ-ну медицина факультетине кирирге кюрешеди, алай конкурсдан ётималайды. Ол заманда аны сабий муратын ангылағъан жууукълары, Нальчикни медучилищесине кирирге таукелленгирдиле. Кючлю усталы къаууму бла белгили болғъанды училище. Бюгюнлюкде кеси эсгергенича, сюйюп окъуғъанды, айырмалы бошағъанына да бек ёхтемленгенди.

Жаш медсестраны ишлеге нейрохирургияғъа жиберидиле: « Бизни аудиториялада юйретгенлери бла практикада тюбегенибиз бир бирден къалай узакъ болғъанларын да, бюорулғъанны тынғылы да, терк да эте билген а медикге бек керекли болғъанын да анда ангылағъан эдим», -деп эсгереди Лилия. Хар саусузғъа да жюрек жылыуынгдан юлюш этерге керекди, дейди ол. Алғъын Лилия врач болурғъа сюйген эсе, энди уа хирург болурғъа. Бу сайлауда анга юлю бёлюмню таматасы, Аллах берген фахмулу хирург – Борис Хусенович Белимготов болғъанды.

ОКЪУРҒЪАитиниулюгю да селеймегенди. Анда, эки жыл ишлегенден сора, биягъы насыбын сынарғъа умут этгенди. Алай бла муратына да жетеди, КъМКъУ-ну медицина бёлюмюню студенти болады. Окъууну бошап, 1986 жылда врач болуп, биринчи атламларын Урванны район больницасында этеди. Кёп да бармай, анестезиолог-реаниматолог специализациясы ётёргеге кёндирдиле. Ургъай деп, аякъ тиремейди, ол аны сабий муратына жууукъластан иш эди. Курсланы бошағъанындан сора, республикалы клиника больницаны реанимация бёлюмюнде ишлеп къалырғъа дегенлеринде, чакъыруну да, къууанып, къабыл кёреди. Бир ауукъ заманнга ол суна эди да, ёмюрюне да мында къалады. Не десек да, операция этген столну къатында сюелирге мураты да толады, анестезиолог а, хирургну «онг къолду».

- Билемисиз, -дейди Лилия Оюсовна, - кёпле хирургну сыфатын китаплада, кинолада кёрген жигитледен къурайдыла. Ала ангылағъандан, хирург акъ халатлы, кесине ишыннган, операциядан чыкъса уа, «жашарыкъды»- деп таукел айтхан адамды. Тюзю уа, аллай болумдан иги да узакъды. Хау, хирург кесини усталығъыны хайырындан саусузну ол дуниядан къайтарырғъа боллукъду. Алай аны андан ары бакъғъан да алай тынч тюйюлдю.Ол а бизни усталығъыбызғъа кёре болады.

Лилия Оюсовнаны аламат усталары болғъандыла: ол заманда бёлюмню таматасы Къудайланы Юсюпню жашы Керим бла ординатор Людмила Александровна Хаджиева эдиле. Аланы болушлукъларыу жаш врачха бек жарағъанды. Сынауун ёсдюрюуде къыралны бек иги клиникаларына стажировкағъа барғъаны да болушханды. Ахыр он жылда Санкт-Петербургда А. Л. Поленов атлы илму тинтиу институтну келечилери бла къаты байламлыкъ жюрютеди. Лилия кандидат диссертациясын жазғъанында, илму башчысы ол институтну профессору А. Н. Кондратьев болғъанды. Керекли материал эртте окъуна жыйылғъан эди, алай чынтты врачха практика жууурғъаракъ кёрюнгенди.

Бирсиледен билим, сынау алырғъа да боллукъду. Алай эслиликге, тёзюмлюлюкге, саусузғъа жан аурута билирге уа киши да юйреталлыкъ тюйюлдю. Бу ышанлағъа мени жигитим бек байды. Сюйдюмю Лилия – къарыулу, чыдамлы, басымлы да адамды. «Неден да бек манга инсанны тёзюлюгю, адамлығъы, ниетини тазалығъы бағъалыдыла, - дейди ол.

БЕЛЮМНЮ гитче коллективи операция этилген саусузланы жашауларын сакълар ючюн, кюрешедиле. Бу ишде тюз бағъыу, бёлюмню дарманла бла жалчытылыныу,керекли оборудованияны табылыу да уллу магъананы тутадыла. Жыйырма жылны ичинде мында кёп тюрлениуле болғъандыла. Алты ундуругъу болғъан бёлюм онсегизге дери кенгергенди. Шёнджюолю солуу аппаратла алынннгандыла, сутканы ичинде тохтамай ишлеген лаборатория да барды. Больницаны таматалары не заманда да Каралъбиевич Жигунов да ол жанына уллу эс бурады. Аны заместители Къудайланы Сағъытни жашы Шамил да бёлюмню биогюннгю кюнюне сакъ, тамблағъысына да жарсығъан таматады».

Мында ишлеген медсестрагъа уа артығъыракъда ыспас этгечады.Нек дегенде, алғъан ай хакъларыны азлығъына да къарамай, жашы къызчыкъла къыйын сасусузлағъа къарайдыла, ашларын ашатадыла. Медицолледжни бошап келген тюненегі студентле коллективге иги жууукълашханлыкъғъа, аллай ауур ишлени уа алыкъа этламайдыла. Кесини жаш жылларын эсгере, Лилия Оюсовна аладан бек иги болады, улуу тёзюмлюлюк эте, кеси билгенни юйретеди.

БЕРИ арталлыда бир жукъларын билмей, эслерин ташлағъан саусузланы да кёп келтиреди. Врача, ала кёзлерин ачып, эс жыйғъанларын, жууукъларын танығъанларын бёгюп кезиулерин бек къууанчлы такъыйкъалағъа санайды. Аллай саусузну жангъыдан жашаргъа юйретирге керекди. Неден да игиси уа, аны кеси аллына аягъы юсюне турғъанын кёргенди. «Ишибизде бек башы - саусуз кеси, аны жууукълары да ышанылукъну жарығъы болғъанына ийнанырғъа керекликсиди. Палатагъа киргенибиз сайын да, алайсыз да мугурайып жатхан саусузғъа, ышарып, кёлюн кётюрюрге кюрешебиз»,-дейди врач.

Битеуда бу бёлюмде ишлеген заманны ичинде 2005 жылны 13-чю октябри бек ачыулу ючюча къалғъанды Лилияны эсинде. «Ол кече, сутканы ишлеп, юйге кетерге хазырланы турғъанбыызлай, бир бири ызларындан жаралы болғъан милициионерлени бла гражданланы келтирип башлайдыла. Саусузла асыры кёпден, коридорлагъа да салабыз. Алай ол юнледе биз жарғъан саусузланы барысы да сау къалғъанлары уа неден да бек къууандырды»,- деп къошады ол.

Быллай къыйын болумла къайсы ишде да тюбемейдиле. Не ючюлю адам да солурғъа керекди. Асламысында табийғъатха чығъып солурғъа сюйюучюдю айтханына кёре. «Яникойғъа, юйюме барып, анамы хали игилей турғъанын кёрсем, кесими да кёлюм кётюрюледи, юрегиме хошлукъ келеди. Бахчада кюрешсем а, бютюнда. Бизни юйюрюбюз уллу болғъанды. Атабыз бла анабыз кечге дери ишлегендие. Биз а, сабийле, бешибиз да битеу юй жумушланы бойнубузғъа алғъанбыз, аланы кёллерине жетер ючюн, неге де кесибизни жарашдырырғъа кюрешгенбиз. Жаланда кёп жыл озғъандан сора анғылағъанма- юй картофну татыуына бла юй къабырғъаларымы жылыуына жетген болмағъанын»,- дейди ол.

Семинарлағъа, конференциялағъа барыучусу да Лилияны жашауну бир жарыкъ бетидие. Ол заманда тюрлю-тюрлю театрлағъа, артығъыракъда бек сюйген Мариинкагъа. Аллай кёп заманны солурғъа тюшмейди, коллективне танысыкъ болады. Ол да аны юйюрюдю.

Римма КРОНИК.

Суратны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** алғъанды.

Жашла чалғъы чаладыла...

Ахыры. Аллы 1-чи бетди.

Тейри, шахарчыладыла, аталарыбызча, аппаларыбызча, тап дуру салғъанла. Ишден эркин болсакъ, бир къош къурап, иги жыйын болукъ эдик. Бери келгинчи, Чегем чучхурлада, Жанатайланы Муталип шуёхубузну кафесинде олтуруп, бирчен эттен кезиуде къалай бош болғъанын соргъанын эсиме тюшдю.

«Билемисе, мени къарындашым Салим (КъМР-ни Парламентини депутаты) къутхарыучуду. Ол солурғъа бу кезиуде сюйюучюдю, чалғъы да чала, - деди Муталип. - Кеси да бирчен этген жерибизде турник ишлегенди да, алайда жарау да этеди.

Башхалара, тенгиз жағъарғъа барып солусанг а, - дегенимде, чалғъыда игирек солуғъанын айтханды...

Эсгериулерими къоншуда малларына аш хазырлай турғъан Мокъаланы Владимир келгени бёлдю. Изеу бағърғъан жерден ётюп кетмей, адетде жюрюгенича, бир дуру чыкъды. Быйыл иссиликни хатасындан кырдык иги ёсмегенин, косилкала бла чалып, бир къауумла жерни халек эттенлерин да жарсып айтды.

Альбий былайда сабий заманындан бери бичен этеди. Ол себепден чырпыланы къырады, гумулжук уяланы кетерип кюрешеди. Бек аздан беш жылны ичинде чаллыкъ жерни бир иеси болурғъа керекди, дейди ол. Сора, жауун жетгинчи, батанларын бирге жыярғъа ашығъышлы кетеди.

Суусан болғъан шахарчыла, чайкъалғъандан, ичинде жау тугулчукълары болғъан бар айрандан сюйюп игедиле. Альбий: «Ишлегенибиз болады», - дегенден сора да, экишер дуру чыкъдыкъ.

Терлегенлей шахарғъа къалай къайтайыкъ деп, Аушигерге барып, анда жылы сууда жууундукъ. Андан сора уа жангъдан чалғъы чалырча болуп къадыкъ, арығъаныбызы кетип. Нечик иги кёрюнеди мангылайыңг терлеп этилген иш...

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Чалғъычы жыйын ауулланады

Альбий лыппыраны балас бла эниште сюйрейди.